

٦
بتھوون
مرکز موسیقی بتھوون شیراز

موسیقی قومناش

کاظم
بهم

سرشناسه	کازمی، بهمن
عنوان و نام پدیدآور	موسیقی قوم تالش / پژوهش و تألیف بهمن کازمی
مشخصات نشر	تهران: مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	ص ۲۷۶
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۲۳۲-۱۰۰-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبیا.
موضوع	موسیقی محلی ایرانی -- تالش
شناسه افزوده	فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران. مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن».
رده‌بندی کنگره	۱۳۸۹ م۸۳ / ک۱۵ M1۸۲۰
رده‌بندی دیوپی	۷۸۹/۹۲۳۶
شماره کتابشناسی ملی	۲۲۰۱۶۴۳

مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»

موسیقی قوم تالش

پژوهش و تألیف: بهمن کازمی

طراح جلد: مهدی فراهانی

صفحه‌آرایی: مریم مرادیان

ناظر چاپ: افشین شیروانی

چاپ اول: زمستان ۱۳۸۹

شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۲۰,۰۰۰ ریال همراه با DVD

لیتوگرافی: فرآیند گویا

چاپ: شرکت چاپ و نشر شادرنگ

ISBN: 978-964-232-099-8

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۲-۰۹۹-۸

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

مؤسسه: تهران - انتهای خیابان فلسطین جنوبی - خیابان نعمان ادهم - بین پست بوذرجمهر - شماره ۲۴ - مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار

هنری «متن». تلفن: ۴-۶۶۴۶۸۶۹۲ - دورنگار: ۶۶۹۵۱۶۶۲ - صندوق پستی: ۱۳۷۷ - ۱۳۱۴۵

پست الکترونیک: art.publishing@yahoo.com

فروشگاه مرکزی: خیابان ولی عصر - ترسیده به چهارراه طالقانی - شماره ۱۵۵۰ - ساختمان مرکزی فرهنگستان هنر. تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۰

فروشگاه شماره ۲: خیابان ولی عصر - ضلع جنوب غربی پارک ساعی - شماره ۱۱۰۱ - فرهنگستان هنر - مرکز هنرپژوهی نقش جهان. تلفن: ۱۴-۸۸۵۵۳۹۱۲ - دورنگار: ۸۸۵۵۳۹۱۵ - صندوق پستی: ۱۵۱۱۹۱۳۴۱۱

فروشگاه اینترنتی: www.matnpublishers.ir

فهرست

۱	درآمد
۷	پیش‌گفتار
۱۱	مقدمه
۱۷	بخش اول: شرح مباحث نظری پژوهش
۱۷	طرح مسئله
۱۸	پرسش‌های فرعی
۱۸	مفهوم‌نمایی پژوهش
۲۰	موسیقی
۲۲	هنر و موسیقی قومی
۲۴	موسیقی قومی و فرهنگ فولکلوریک
۲۵	موسیقی قومی و مناسک‌گذر
۲۶	تقسیم‌بندی کلی موسیقی قومی
۲۷	عوامل موثر بر شکل‌گیری موسیقی قومی
۴۰	اهداف پژوهش
۴۳	بخش دوم: فصل ۱؛ شرح جامعه‌شناختی مناطق مورد پژوهش
۴۳	مناطق تالش‌نشین ایران
۴۶	منشأ نژادی و تاریخی قوم تالش
۴۷	ویژگی‌های فرهنگی قوم تالش
۴۸	زمان

۴۹	ادبیات
۵۰	موسیقی
۵۳	فصل ۲: موسیقی قوم تالش
۵۳	تاریخچه موسیقی قوم تالش
۵۷	تقسیم‌بندی ویژگی‌های کلی موسیقی تالش‌های ایران
۷۱	گونه‌هایی مختلف از آواز تالشی
۸۴	تصنیف‌ها و ترانه‌های تالشی
۸۴	ترانه‌های منطقه خرجگیل اسالم که توسط زنان اجرا شده است
۸۵	موسیقی زنان مذهبی خوان
۱۲۰	مناطق ناو و خرجه گیل
۱۶۳	- باباطاهری (موسیقی مذهبی)
۱۷۱	تالش‌های منطقه آستارا
۱۷۸	- موسیقی بیلاقات جهانگیریه
۱۸۶	موسیقی مناطق رضوانشهر و ماسال
۲۱۶	نتایج حاصل از یافته‌های پژوهش
۲۲۹	نمایه
۲۳۱	منابع
۲۳۳	تصاویر

بهمن کاظمی متولد ۱۳۴۵
موسیقی‌شناس اقوام و ملل - مدرس دانشگاه

موسیقی آوازی را از دوران کودکی و موسیقی سازی را از دوران نوجوانی فراگرفت. خانواده پدری‌اش آشنا با خط و ادبیات، و خانواده مادری او از شیفتگان موسیقی سنتی بودند. از این‌رو، وی از همان ابتدا به شنیدن آثار صوتی دوران قاجار روی آورد. در این زمینه، میرعلی مکرمی از دوستان و معاصران اقبال آذر، گنجینه گرانمایی از موسیقی قدیم و روایت متفاوتی از ردیف آوازی را در اختیار وی قرار داد که از دوران نوجوانی چراغ راهش شد.

در حوزه ادبیات فارسی از دو ادیب بزرگ خطه غرب، استاد بهزاد کرمانشاهی و استاد وفای کرمانشاهی بهره فراوان برد. افزون بر اینها، کاظمی از استادان گمنام و بنام فراوانی نیز بهره برده است و همواره خود را وامدار ایشان می‌داند. از آن میان می‌توان به حسن شیرینی، رحمت‌الله مرآتی، نعمت‌الله معتمدی، حشمت‌الله مسنن، محمود تاجبخش و ابراهیم سپهری اشاره نمود. همچنین آشنایی بیست و چند ساله با استاد حاتم عسکری فراهانی باعث گردید از تجارب ردیف و مجموعه آرشبو شخصی ایشان بهره‌های فراوان ببرد. در سال ۱۳۷۶ آخرین استادی که در نحوه نگرش وی به موسیقی آوازی تأثیر بسزایی گذاشت، استاد صدیف رامبد بود که با سخاوتی کم‌نظیر تجارب هنر مرکب و مرصع‌خوانی خویش را در اختیار وی نهاد. رابطه وی با این دو استاد اخیر و استاد وفای کرمانشاهی فراتر از رابطه موسیقی و شعر است، به‌گونه‌ای که کاظمی آنان را جزئی از خانواده و خویشان خود می‌داند.

بهمن کاظمی از سال ۱۳۷۵ به فعالیت‌های پژوهشی گسترده‌ای در زمینه موسیقی اقوام ایرانی پرداخت و حجم عظیمی از سرمایه‌های مادی و معنوی‌اش را در این راه نهاد. حاصل این پژوهش‌ها، بیش از ۱۰۰۰ ساعت ضبط تصویری و ۴۰۰۰۰ قطعه عکس از زندگی موسیقایی اقوام ایرانی است که در زمان حاضر معتبرترین منبع پژوهش موسیقایی کشور ایران به‌شمار می‌آید. افزون بر پژوهش در کشورهای آذربایجان، ترکمنستان و تاجیکستان، وی در سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ فرصتی یافت تا در کشور مالزی به مطالعه و بررسی موسیقی تمدن‌های چین و هند نیز بپردازد.

بخشی از سوابق علمی و پژوهشی بهمن کاظمی عبارت‌اند از:

- دکتر (PhD) در حکومت و سیاست از دانشگاه UPM مالزی، ۱۳۸۸
- برنده مقاله برتر سازمان یونسف در مورد حقوق کودکان، ۱۳۷۶
- پژوهشگر نمونه سازمان صداوسیما، ۱۳۸۲
- مدرس دانشکده هنر و معماری، واحد تهران مرکز، ۱۳۸۲-۱۳۷۸
- عضو شورای پژوهش موسیقی سازمان صدا و سیما، ۱۳۷۸-۱۳۸۰
- طراح کشور هشت قومیتی ایران و نشر کتاب (هویت ملی در ترانه های اقوام ایرانی)، ۱۳۸۰
- نشر کتاب (قانونمندی آواز)، ۱۳۷۵
- ارائه نوار یازدهم در سال ۱۳۷۳ و اجرای کنسرت‌های متعدد تا پیش از سال ۱۳۷۶
- آهنگسازی و خوانندگی تصانیف متعدد در حوزه موسیقی سنتی تا پیش از سال ۱۳۷۶

پیش‌گفتار

موسیقی قوم تالش، که عنوان کتاب حاضر است، پنجمین دستاورد پژوهش‌های جامع میدانی نگارنده در حوزه موسیقی اقوام ایرانی است که طی چهار سال حضور مستمر و مداوم به‌انجام رسیده است. قلمرو و گستره این پژوهش، مکان‌های عمده استقرار اقوام کرد، لر، آذری، عرب، تالش، ترکمن، بلوچ و فارس در کشور پهناور ایران را دربرمی‌گیرد.

پیشینه این طرح پژوهشی به بیست سال پیش (۱۳۶۸) بازمی‌گردد، که پنج سال نخست آن (با توجه به شرایط سنی نگارنده و توانایی‌های علمی وی) به شناسایی توصیفی و تهیه گزارشی کلی از قابلیت‌های موسیقایی این مناطق اختصاص یافته است. پس از آن، نگارنده طی سال‌های ۷۸-۱۳۷۳ با به‌کارگیری روش‌های علمی رایج در مباحث علوم اجتماعی (جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی) و اتنوموزیکولوژی (شناخت موسیقی اقوام و ملل)، همراه با آخرین رهیافت‌های زبان‌شناسی و روان‌شناسی قومی، در طرحی پژوهشی کشور ایران را به‌عنوان یکی از کشورهای چندقومیتی^۱ و در قالب هشت قوم معرفی کرد.

از جمله دستاوردهای پژوهش یادشده، انتشار کتاب هویت ملی در ترانه‌های اقوام ایرانی به‌همراه دو نوار کاست بود که در آنجا شرحی کلی از ویژگی‌های موسیقایی اقوام مذکور ارائه شد. کتاب پیش رو ادامه همان پژوهش‌هاست که طی چهار سال حضور میدانی، به‌منظور معرفی جلوه‌های مختلف حضور اجتماعی موسیقی در اقوام ایرانی و تهیه مجموعه‌ای صوتی و تصویری برای آیندگان صورت پذیرفته است.

حاصل این پژوهش، گردآوری بیش از هزار ساعت لوح‌های فشرده صوتی و تصویری (CD, DVD) از گونه‌های مختلف موسیقی قومی - شامل لالایی، موسیقی کار، موسیقی شادمانی، موسیقی عزا، موسیقی مذهبی و مانند اینها... است. کتاب حاضر به معرفی موسیقی قوم تالش می‌پردازد و ترتیب چاپ و نشر سایر کتاب‌ها در زمینه موسیقی اقوام دیگر، منوط به اولویت زمانی حضور نگارنده در هر یک از این مناطق است.

انگیزه‌های نگارنده در اجرای این پژوهش‌ها، در دو بخش شخصی و اجتماعی خلاصه می‌شوند. نخست، عشق و علاقه شخصی او به هنر موسیقی که باعث شد تا وی پیش از آنکه به فراگیری خواندن و نوشتن بپردازد به صورت شفاهی و عملی موسیقی را در حد ظرفیت‌های محیط پیرامون و شرایط سنی‌اش فراگیرد. این علاقه تا به امروز ادامه دارد و شوق یادگیری ناشنیده‌هایی از موسیقی ردیف هفت دستگاه و سایر گونه‌های موسیقی اقوام ایرانی، وی را بر آن داشته است که مدت‌ها در حوزه جغرافیای فرهنگی ایران و به ویژه کشورهای کنونی آسیای میانه (آذربایجان، گرجستان، ترکمنستان و تاجیکستان) به پژوهشی میدانی بپردازد.

بخش دوم انگیزه‌های نگارنده، که حوزه اجتماعی را شامل می‌شود، مرتبط با درک ضرورت گردآوری و تجزیه و تحلیل این مؤلفه از فرهنگ ایران زمین است که از دگرگونی‌ها و تحولات جهان معاصر و نیز پدیده‌هایی چون تجدد^۱، جهانی شدن^۲ و پیشرفت روزافزون فناوری صنعتی و اطلاعاتی دنیای غرب تأثیر گرفته است. این پدیده‌ها، به‌رغم مزایا و دستاوردهای سودمندشان، زیان‌هایی بنیادی نیز برای کشورهای که هنوز خود را آماده پذیرایی و میزبانی فرهنگ تجددخواهی نساخته‌اند به همراه دارند که عمده‌ترین آنها محو هویت‌های قومی و محلی و ملی است که عواقب زیان‌بار فرهنگی جبران‌ناپذیری در پی دارد. از این‌رو تحمل سختی‌ها و زحمت‌های پژوهش‌هایی از این دست، چنان ارزنده است که در بیان تمثیلی، به ساختن کشتی حضرت نوح شباهت دارد. از این منظر، در واقع طوفانی در راه است و در این میان فرهنگ‌هایی که به شناسایی یا تجزیه و تحلیل اجزا و پودمان خود نپرداخته‌اند، از گزند و بلایای آن در امان نخواهند بود.

بدین ترتیب، گردآوری آخرین بازمانده‌های اجزای فرهنگی این مرز و بوم امکان بررسی علمی و صادقانه نسل‌های آینده را فراهم خواهد ساخت تا با درک پیشینه فرهنگی و هنری و تاریخی‌شان، گزینشی عقلانی را چراغ راه خود قرار دهند.

در این کتاب سعی شده است تا ضمن شرح و توصیف کاربردهای مختلف موسیقی مناطق تالش‌نشین ایران، نمونه‌هایی از هر بخش تحلیل محتوا و آوانگاری شود. گستره قلمرو و جامعه آماری پژوهش حاضر دربرگیرنده شهرها و روستاهای تابعه استان گیلان و بخش‌هایی از مناطق تابعه استان‌های مازندران، آذربایجان شرقی و اردبیل است.

نگارنده در هر یک از فصل‌های کتاب ضمن شرح و توضیح گونه‌های موجود موسیقی هر منطقه، نمونه‌هایی از ملودی‌های اصلی و بنیادی در این مناطق را به خط نت آورده است. لازم به ذکر است که هر یک از گونه‌های موسیقی موجود در مناطق یادشده شامل لالایی‌ها، داستان‌های موسیقایی، ترانه‌های عاشقانه، نغمه‌های کار، مقام‌ها و ترانه‌های شادی، مقام‌ها و نغمه‌های عزا و جزاینها - خود می‌توانند به صورت پژوهشی مفصل و در قالب کتاب‌هایی مجزا ارائه شوند، از این رو در اینجا سعی شده است صرفاً کلیات مربوط به گونه‌های مختلف موسیقی این مناطق معرفی شوند.

خوانندگان این کتاب به این نتیجه خواهند رسید که هر یک از مناطق تالش‌نشین ایران ضمن اشتراک در هویت قومی مشابه، بر گونه‌هایی خاص از موسیقی فولکلور متأثر از لهجه و همجواری با سایر اقوام تأکید دارند، چنان که مناطق همجوار رضوان‌شهر و فومن بر ترانه‌های عاشقانه منحصر به خود و آوازهای زنان هنگام کار در مزرعه متمرکز هستند و برخی از مناطق و روستاهای تابعه اسالم با گونه‌ایی از موسیقی آیینی و مذهبی شناخته می‌شوند. سرانجام، خزانه موسیقایی قوم تالش تعداد کثیری از ترانه‌های عاشقانه روستایی، نغمه‌های کار در مزارع، موسیقی‌های توصیفی و حماسی بی‌کلام و گونه‌هایی از ذکرها و موسیقی خانقاهی را شامل می‌شود، همچنین هر یک از مناطق تالش‌نشین همجوار با سایر اقوام و تیره‌ها نظیر آذری‌ها و گیلک‌ها به فراخور مرادفات فرهنگی شان تأثیرات بسزایی در چگونگی ارائه شکل و محتوای موسیقی پذیرفته‌اند.

پژوهش حاضر در شرایطی به‌انجام رسید که از یک سو شمار زیادی از روایت‌کنندگان هنرمندان موسیقی اقوام ایرانی در سال‌های اخیر با دلی لبریز از غم و محنت ناشی از بی‌مهری‌های متولیان دولتی موسیقی دیده از جهان فرو بستند یا در طی پژوهش به علت ناتوانی‌های ناشی از کهولت سن و شرایط نامناسب اقتصادی در انزوایی مظلومانه به انتظار مرگ رهایی‌بخش نشسته بودند، چنان که در حین همین پژوهش نیز برخی از آنان که در بستر بیماری بودند هم اکنون در بین ما نیستند. در مواردی دیگر نیز برخی از پژوهشگران محلی در منطقه

تالش نظیر آقای علی عبدلی که طی سال‌ها تمامی سرمایه شخصی و سال‌های گرانتقدر عمرش را در راه اعتلا و معرفی فرهنگ تالش به کار بسته بود مانند سایر خبرگان محلی طی این سالها از بی‌عنایتی و بی‌توجهی متولیان هنری کشور گوشه عزلت برگزیده بود و در این پژوهش نیز با سخاوتی کم‌نظیر نگارنده را یاری نمود. از سوی دیگر نگارنده نیز پس از آنکه سال‌های متمادی در داخل و خارج از کشور با هزینه شخصی بهترین و گرامی‌ترین سال‌های عمر خود را صرف پژوهش در حوزه جغرافیای فرهنگی و سیاسی کشور ایران نموده بود، متأثر از این بی‌مهری‌ها و فقدان درک و ضرورت پرداختن به پژوهش فرهنگی و توسعه همه‌جانبه در کشور، چند صباحی خود را به مُلک دیگر انداخت:

سخن‌دانی و خوشخوانی نمی‌ورزند در شیراز   بیا حافظ که تا خود را به مُلک دیگر اندازیم

سرانجام پس از سال‌ها تأخیر این توفیق حاصل شد که بخشی از این سرمایه عظیم فرهنگی منتشر گردد. امید است ساختار طراحی شده این پژوهش بستر مناسبی برای پژوهش‌های دقیق‌تر آیندگان فراهم نماید. این کتاب مرهون زحمات دوستان و استادان گرانتقدر نگارنده آقایان مهدی فرهی - مهدی فراهانی - علی عبدلی - چنگیز شکوری - فرید الوندی - فرشاد الوندی - سلمان شاهیدفر و خانم‌ها میترا سعیدی و پریسا سلمان‌زاده می‌باشد. به‌راستی اگر الطاف استاد گرامی جناب آقای محمدعلی معلم دامغانی نبود این اثر به چاپ نمی‌رسید. از این‌رو نگارنده نهایت سپاس و قدردانی خود را از این عزیزان اعلام می‌دارد.

چو غنچه گرچه فرو بستگی است کار جهان   تو همچون باد بهاری گره گشامی باش
(حافظ)

بهمن کاظمی، تهران - ۱۳۸۹

شرح مباحث نظری پژوهش

مقدمه

تالش، نام یکی از هشت قوم طراحی شده ایران توسط نگارنده در کتاب هویت ملی در ترانه‌های اقوام ایرانی است. که کلیات موسیقی آن طی سال‌های ۸۰-۱۳۷۵ پس از حضور میدانی متوالی در مناطق تالش‌نشین کشورهای ایران و آذربایجان شرح داده شد و آن گزارش نخستین اثر مکتوب موسیقایی این قوم بود که در قالب فصلی از کتاب فوق چاپ و انتشار یافت. از آنجا که غنای موسیقایی و قدمت تاریخی - فرهنگی این قوم، شایستگی‌های بیشتری در جهت معرفی و بسط بحث در این باره را طلب می‌نمود، کتاب حاضر با هدف معرفی گسترده‌تر فرهنگ موسیقایی این قوم تهیه و تدوین گردید. هرچند نگارنده معتقد است حجم ناشناخته‌های فرهنگ موسیقایی این قوم کهن هم‌اکنون نیز به حدی است که فعالیت‌های عمده سایر گروه‌های پژوهشی در این باره را ضروری می‌سازد، امید است این نوشتار نیز بتواند در حد توان خویش بخش‌های بیشتری از این خرده‌فرهنگ ایرانی را تشریح نماید.

تالش‌ها در کنار تیره مشهور همجوار خود یعنی گیلک‌ها زندگی می‌کنند. قرابت و نزدیکی فرهنگی قابل توجهی میان تالش‌ها و گیلک‌ها وجود دارد. بخش‌هایی از قرابت زبانی مشترکات فرهنگی و آیینی و شیوه زندگی و معیشت به‌ویژه در بخش‌های جلگه‌نشینی و زندگی کشاورزی که با شالی‌کاری و کار در مزارع همراه است، از این نمونه‌ها به شمار می‌آیند. لیکن تفاوت‌های عمده دیگری نیز در بخش‌هایی نظیر منشأ زبانی، سایر شیوه‌های معیشت زندگی نظیر کوچ‌نشینی، گله‌داری و موسیقی آنان مشاهده می‌شود.

قربت‌های فراوان زبان تالشی با زبان کردی، همسانی فرم‌های موسیقی آوازی و برخی تصنیف‌های آنها با موسیقی قوم لر به‌ویژه بختیاری‌ها، تأثیرات فرهنگی برگرفته از آذری‌ها، آمیختگی‌های فرهنگی با گیلک‌ها، جملگی انگیزه‌های پژوهشی مجزا برای سلسله‌ای از پژوهش‌های جامع در این باره محسوب می‌شوند.

نخستین سفر پژوهشی نگارنده به منطقه تالش در سال ۱۳۷۶ به منظور گردآوری ترانه‌هایی با مضمون ملی در قوم تالش برای پژوهشی در قالب کتاب هویت ملی در ترانه‌های اقوام ایرانی برای مؤسسه مطالعات ملی صورت پذیرفت. طی این سفر نیز مقدماتی برای آماده‌سازی فضای لازم به منظور پژوهشی متمرکزتر پدید آمد و سرانجام در سال ۱۳۷۸ ضمن حضور میدانی در مناطق تالش نشین ایران به اتفاق آقای علی عبدلی پژوهشگر معاصر فرهنگ تالشی سفری نیز به مناطق تالش نشین کشور آذربایجان انجام پذیرفت. پس از آن نگارنده دو بار دیگر نیز به این مناطق سفر نمود و یافته‌های دیگری به دست آورد. لیکن پژوهش‌های گسترده در مناطق تالش نشین ایران طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۳ انجام پذیرفت که به کشف ترانه‌ها و نغمه‌هایی از موسیقی تالش انجامید که تا آن زمان ناشناخته بودند.

موسیقی قوم تالش متأثر از عوامل متعدد فرهنگی، تاریخی، جغرافیایی، اجتماعی، اقتصادی و... می‌باشد که می‌توان به‌عنوان مثال به برخی از آنها اشاره کرد:

فرهنگ مردم تالش آمیخته‌ای از آداب و رسوم، اعتقادات و سنن ملی ایرانیان با عناصر عرفانی - مذهبی موجود در منطقه است. این آمیختگی توانسته است گستره فرهنگی موسیقایی را پویایی کند که دامنه آن از «نوروزخوانی»ها (به‌عنوان نمادی از اعتقادات ملی در این قوم) تا دستون‌های مذهبی و مولودی‌خوانی‌ها که در آن به مدح و ستایش بزرگان و پیشوایان دینی می‌پردازند، گسترده است.

آمیزش فرهنگی ملیت و مذهب در اغلب مضامین ترانه‌ها مشاهده می‌شود. چنانکه در نوروزخوانی‌ها، لالایی‌ها، نغمه‌های کار در مزارع و حتی در بسیاری از دستون‌های عاشقانه، خواننده شعرهایی را اجرا می‌کند که فرد عاشق از خداوند و برخی پیشوایان دین مدد می‌جوید تا وی را به وصال نزدیک سازند. رابطه مذهب و موسیقی تالش تا آنجاست که قاریان قرآن نیز قرائت قرآن را با لحن تالشی اجرا می‌کنند.

نغمه‌های کهن و نامأنوس دستون‌هایی که با لَله (نی) نواخته می‌شوند نسبت به حس شنیداری شنوندگان موسیقی امروزی، نشان از قدمت و دیرینگی این خرده فرهنگ قومی دارد.

شرح مباحث نظری پژوهش / ۱۳

به‌رغم آن‌که ساکنان این سوی مرز میراث‌های فرهنگی خود را در قالب زبان، آداب و رسوم، هنرهای دستی و موسیقی، بیش از ساکنان آن سوی مرز حفظ نموده‌اند، تاکنون هیچ‌گونه عنایت و توجه ویژه‌ای از سوی متولیان موسیقی کشور نسبت به موسیقی این قوم به‌انجام نرسیده است. تنها ساز باقی مانده برای این قوم ساز لله و تعدادی تنبور است که قدمت حضور آنها در قوم تالش به کمتر از دو سده می‌رسد. چند سال پیش نیز یکی از پژوهشگران شناخته‌شده دولتی، از تنگدستی مقطعی استاد صالح بیدار سوءاستفاده می‌کند، ساز (تنبور) وی را می‌خرد و به این طریق وی را حدود هشت سال از نواختن این ساز محروم می‌کند! وجود چند ترانه پرنشاط و با احساس و تنها ساز ملودیک (لله) در این قوم از جمله موارد کم‌نظیر در پژوهش‌های موسیقایی قومی محسوب می‌شود که پژوهشگران را متحیر و شگفت‌زده می‌کند. به‌رغم آنکه قوم تالش در آن سوی مرز خویشاوند قومی دارد، تفاوت‌های عمده‌ای در ارائه موسیقی توسط این قوم دوگانه، وجود دارد، در این سوی مرز مردان به نواختن لله می‌پردازند و خوانندگان مرد دستون‌هایی را که از گذشته دور برایشان به یادگار مانده است در قالب شعرهای دوبیتی اجرا می‌کنند، در این میان طی پژوهش‌های اخیر از میان شیرزنان تالشی نوازنده‌ای کهن سال شناخته شد که قطعات بی‌کلام را قوی‌تر از مردان نوازنده اجرا می‌نمود. زنان تالشی در مزارع و منازل ترانه‌های کار را زمزمه می‌کنند. و بسیاری از نغمه‌ها، دستون‌ها یا به گفته خودشان آوازهای تالشی را به فرزندانشان می‌آموزند.

زندگی معیشتی مردم تالش ایران در دو منطقه کاملاً متمایز جلگه‌ای و کوهستانی از یکدیگر قابل تفکیک است. مناطق جلگه‌ای که در جوار تیره قومی «گیلک» قرار دارد، متأثر از فرهنگ، زبان و موسیقی گیلکی قرار دارند که تقسیم‌بندی‌های سیاسی کشور ایران و مرکزیت بخشیدن به ناحیه گیلک‌نشین (استان گیلان) در این امر تأثیر بسزایی داشته است. برای نمونه حجم فراوان برنامه‌های استانی (گیلانی) که در رسانه‌های محلی پخش می‌شود با میزان اندک برنامه‌های تالشی زبان قابل مقایسه نیست. در مناطق جلگه‌ای، گستره ملودی‌ها با حجم قابل توجه ترانه‌های کار در مزارع توسط زنان همراه است، حال آنکه در مناطق کوهستانی که زندگی دامپروری یا کوچ‌نشینی (بیلاق - قشلاق) همراه است، لله و دستون، یاران جدانشدنی چوپانان و گله‌داران می‌باشند و در مناطقی از کوهستانهای تالش مردم حتی بسیاری از ترانه‌های مناطق جلگه‌ای را نشنیده‌اند. این مناطق نیز به دلیل مجاورت با «تاتها» و «آذری‌ها» از آنان تأثیراتی پذیرفته‌اند.

طی سده گذشته در کشور آذربایجان حجم قابل توجهی از ترانه‌های تالش با تبدیل شدن کلام آنها به آذری، دگرگون شده‌اند و امروزه تفکیک این دسته از ترانه‌ها تقریباً ناممکن است. موارد دیگری از جمله ابعاد اجتماعی - اقتصادی موجود در جامعه تالش نشین نیز سبب شده است تا تأثیرات متفاوتی بر موسیقی آنان پدید آید. در بُعد اقتصادی نوع زندگی آنان در دو گروه کشاورز و دامپرور چنانکه اشاره شد باعث تفاوت‌هایی در نحوه ارائه موسیقی شده است. در بُعد اجتماعی نیز حاشیه‌نشین بودن تالش‌ها به عنوان قوم و فرهنگی حاشیه‌ای نسبت به گیلک‌ها این نتیجه را به دنبال داشته است که از ذخایر ارزش‌های فرهنگی و استعداد‌های موجود در فرهنگ غنی تالش استفاده‌ای شایسته نشود.

از تحلیل محتوای مضامین موجود در ترانه‌های تالشی چنین استنباط می‌شود که احساس حاکم بر ترانه‌ها، احساسی لطیف عاشقانه و به‌طور معمول از زاویه نگاه یک زن به مفاهیم مورد نظر (حتی مفاهیم مذهبی) می‌باشد. (این مضامین و احساسات می‌توانند در هر قوم کاملاً متفاوت و متضاد نیز باشند، چنان‌که در قوم «لر» چگونگی نگرش به مفاهیم موجود در ترانه‌ها کاملاً نگرشی «مردانه» را نشان می‌دهد).

با توجه به مشاهدات نگارنده در مناطق تالش نشین شاید بتوان گفت که هم‌اکنون قوم تالش، تنها قومی است که نسبت به سایر اقوام ساکن در ایران، بیشترین احتمال انقراض و نابودی فرهنگ موسیقایی آن وجود دارد. بنابراین نگارنده سعی کرده است تا از روش‌ها و امکانات متنوعی مانند آوانگاری ترانه‌ها، ثبت فونتیک کلمات، اصطلاحات و تصاویر سازها، اجراکنندگان و محیط استفاده نماید.

روش گردآوری اطلاعات از طریق حضور میدانی (مشاهده - مصاحبه) بوده است. سفر به مناطق جلگه‌ای و کوهستانی و ضبط و ثبت قطعات موجود و توضیحات آنها توسط خبرگان محلی و اجراکنندگان، مراحل اولیه گردآوری اطلاعات را تشکیل داد. سپس گردآوری برخی نغمه‌های ضبط شده در دهه‌های گذشته که در آرشیو شخصی برخی از خبرگان محلی از جمله آقایان عبدلی و شکوری موجود بود و مقایسه نغمه‌های مشترک با یکدیگر به منظور تعیین اصالت ملودی‌ها با نظر خبرگان محلی در مرحله دوم پژوهش قرار گرفت.

در آخرین مرحله پژوهش میدانی در مناطق تالش نشین ایران علاوه بر تجارب پیشین از پیشرفته‌ترین تجهیزات صوتی و تصویری بهره‌برداری شد و موسیقی کلیه مناطق بیلاق نشین که امکان حضور نگارنده را در ماه‌های سرد سال در پژوهش‌های پیشین ممکن نساخته بود،

شرح مباحث نظری پژوهش / ۱۵

شناسایی و بررسی گردید. هر چند طی چهار سال وقفه در حضور میدانی، یکی از جوانان تالش اقدام به تولید عجولانه بخش‌هایی از موسیقی تالش نموده بود که پیگیری مجدد فعالیت‌های پژوهشی نگارنده را در برخی از مناطق با مشکلاتی همراه ساخت. زیرا بسیاری از هنرمندان و ساکنان منطقه خاطره خوبی از وی (به عنوان پژوهشگر) و پژوهش نداشتند. از این رو در پژوهش اخیر نگارنده غرامت‌های مادی و معنوی بسیار متحمل گردید تا بتواند این ذهنیت از پژوهشگران را در سطح اذهان عمومی منطقه بزدايد.

در این کتاب به موسیقی تالش در آن سوی مرز اشاره نشده است و تأکید و توجه بر حجم قابل توجهی از یافته‌های جدید تالشی‌های ساکن در ایران است.

مجموعه پیش رو از دو بخش تشکیل شده است:

- بخش نخست روش‌شناسی پژوهش را مورد بررسی قرار داده است. بخش دوم که شرح

جامعه‌شناختی مناطق مورد پژوهش را بررسی کرده شامل سه فصل است:

- فصل ۱: به ویژگی‌های جامعه‌شناختی قوم تالش پرداخته است.

- فصل ۲: انواع موسیقی رایج در قوم تالش ساکن در ایران را معرفی کرده است.

- فصل ۳: به نتایج حاصل از یافته‌های پژوهش پرداخته است.

- در ضمیمه پایانی نیز تصاویر هنرمندان و سازها آمده است.

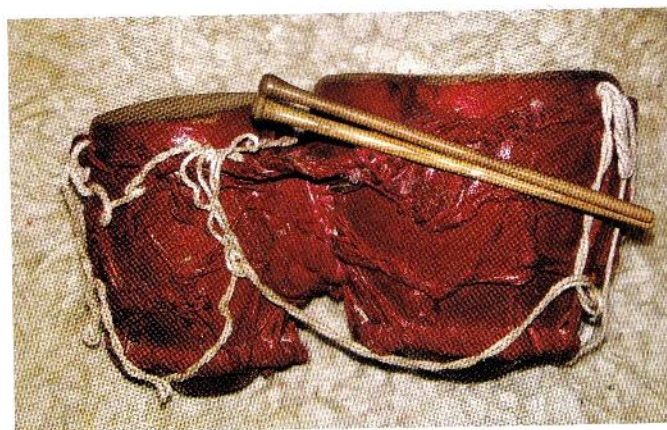
تصاویر / ۲۶۳

مره

سرنا

کوس

نحوه قرار گرفتن دست‌ها بر روی سازهای مختلف

نحوه قرار گرفتن دست‌های بر روی سازهای مختلف

